

Bewegingsonderwijs

aan kinderen met doofblindheid en een meervoudige communicatieve beperking: een bijzondere tak van sport!

Op het terrein van Kentalis in Sint- Michielsgestel zitten twee zeer bijzondere scholen samen in één gebouw, Kentalis school Mariëlla en Kentalis school Rafaël. Hier wordt onderwijs gegeven aan leerlingen met een communicatieve meervoudige beperking (CMB) en met een dubbel zintuiglijke beperking ofwel doofblindheid (DB). Leerlingen met CMB zijn doof, slechthorend of hebben problemen met spraak en taal. Daarnaast hebben ze vaak een verstandelijke beperking en kan er sprake zijn van gedragsproblemen en problemen in de omgang met anderen. Leerlingen met DB zijn doof of slechthorend in combinatie met slechtziendheid of blindheid. Daarnaast is er vaak ook sprake van een verstandelijke beperking. Bijna alle leerlingen hebben ook een motorische beperking of motorische achterstand.

TEKST LOTTE VAN DE WEEM FOTO'S BABS VAN KEMPEN

▼
Binnen de spellessen worden de leerlingen ingedeeld op niveau van spelbegrip. Hierbij worden de activiteiten aangepast op de motorische mogelijkheden van iedere leerling.

Een meervoudige beperking en bewegen

Het belang van bewegingsonderwijs voor deze doelgroepen is groot, gezien de beperkingen van deze leerlingen en ook de minimale mogelijkheden om te bewegen. Buitenspelen, sporten en zelfs fietsen is voor deze leerlingen verre van vanzelfsprekend. Leerlingen hebben vaak maar een kleine beweegwereld, zeker wanneer er ook sprake is van een visuele beperking. Bij een auditieve beperking is er ook vaak sprake van problemen met het evenwicht. Daarnaast

gaat de motorische ontwikkeling van deze leerlingen zeker niet vanzelf en zal er geïnvesteerd moeten worden om de ontwikkeling van de motoriek te stimuleren en achterstanden zo veel mogelijk te beperken.

Bewegingsonderwijs op maat

Door de combinatie van beperkingen van deze leerlingen is het een hele uitdaging om goede lessen bewegingsonderwijs te verzorgen. Uiteraard wordt er hier gebruik gemaakt van leerlijnen zoals op iedere andere school, maar zelfs de leerlijnen speciaal geschreven voor het (V)SO bevatten vaak te grote stappen voor de leerlingen en iedere leerling heeft ook weer enorme niveauverschillen tussen de verschillende leerlijnen. Zo kan een leerling op de leerlijn klimmen een score behalen overeenkomstig met zijn kalenderleeftijd, terwijl hij op de leerlijn tikspelen veel lager scoort. Dit zie je bijvoorbeeld vaak bij leerlingen met autisme. Of een leerling met motorische problemen: hij begrijpt de sportspelen wel, echter moeten er enorm veel aanpassingen gedaan worden om deze leerling functioneel deel te kunnen laten nemen aan het spel. Motorische activiteiten zoals klimmen en balanceren leveren voor deze leerling nauwelijks succeservaringen op, wanneer je ze niet aanpast op zijn mogelijkheden.

▲ *Eenvoudige spellen als estafette worden in hele kleine stapjes aangeleerd, met concreet materiaal.*

Bovenstaande voorbeelden geven slechts een kleine weergave van de uitdagingen waar wij als vakleerkrachten dagelijks voor staan. Dit betekent dat methodes, lesideeën en lessenreeksen meestal alleen gebruikt worden als handvat. Er kan zelden een les exact worden gegeven zoals een boek of methode het omschrijft. Creatief denken en blijven aanpassen aan de mogelijkheden en behoeften van de leerling is dat wat het lesgeven aan deze leerlingen zo uitdagend maakt.

Kleine stapjes

Naast het aanpassen van de bewegingsactiviteiten voor iedere individuele leerling is ook het proces van aanleren niet vanzelfsprekend. Als voorbeeld neem ik een groepje leerlingen van circa 6 jaar, allemaal CMB. Deze leerlingen wil ik vanuit de leerlijn ren- en tikspelen leren estafette te lopen in een rechte lijn. Als ik de meest eenvoudige vorm die er in een lesmethode bestaat aan zou bieden, weet ik al dat het zeker niet gaat lukken. Ook niet met een goed voorbeeld. Ik zal het spel dus heel concreet en heel eenvoudig op moeten bouwen. Ik leer ze eerst om de beurt in een rechte lijn heen en weer te rennen (met een concreet voorwerp dat ze ergens in moeten doen), daarna leer ik ze pas elkaar de beurt te geven (door een nieuw voorwerp aan een andere leerling te geven) en pas veel later leer ik ze ook echt in een rijtje te staan en achteraan te sluiten (met een concrete wachtplek zoals een klein matje). Als dat allemaal lukt, duurt het ook nog een lange tijd, soms wel jaren, voordat ze met twee rijen of teams kunnen spelen en enig begrip hebben van winst en verlies.

Een ander voorbeeld is de leerlijn springen: die begint met het kunnen springen met twee voeten op de plaats. Maar als een leerling wel de fysieke mogelijkheid heeft om te springen maar het gewoon nog niet kan? Hoe leer je dit aan? En hoe vertel je wat de leerling moet doen als hij nog geen taal heeft en zelfs niet kan imiteren? Ook dit staat in geen methode beschreven, dus is het vooral creatief zijn, uitproberen en

blijven zoeken naar manieren waarop je de leerling zou kunnen helpen om dit te ontwikkelen. Bij de ene leerling helpt het vanuit een concreet uitdagende situatie (veren in een goed verende trampoline of in een gordel met elastieken), bij de andere leerling is dit nog niet voldoende en helpen we door de beweging letterlijk in de gewrichten te laten voelen (proprioceptische informatie geven in plaats van auditieve of visuele informatie).

Onderwijs in de klas

De leerlingen van Kentalis school Rafael en Mariella zitten in klassen van 3 tot 6 leerlingen. Dit heeft veel voordelen, zoals het optimaal kunnen werken aan de ontwikkeling van het kind door onderwijs op maat, met zo veel mogelijk afstemming op de behoeften van de leerling binnen een veilig onderwijsklimaat. Vooral voor de leerlingen met doofblindheid is het voor de ontwikkeling van belang dat er kleine groepen zijn waarbij er veel aandacht is voor de individuele leerling. Je kunt je vast wel voorstellen dat een leerling die helemaal doof en helemaal blind is continu fysieke nabijheid van een volwassene nodig heeft om te kunnen communiceren. Maar ook de leerlingen die niet helemaal blind en/of doof zijn hebben veel begeleiding nodig om de communicatie zo optimaal mogelijk te kunnen ontwikkelen. Dit betekent vervolgens wel dat interactie en communicatie veelal tussen leerkracht en leerling plaats vindt en heeft als consequentie dat er nauwelijks sociaal contact met leeftijdsgenoten is. Bovendien is het voor deze leerlingen niet of nauwelijks mogelijk om zich af te stemmen op de ander, wat wel nodig is om sociale communicatie succesvol te laten ver-

Naast het aanpassen van de bewegingsactiviteiten voor iedere individuele leerling is ook het proces van aanleren niet vanzelfsprekend

lopen. Ook in de thuissituatie hebben de leerlingen mede om deze reden veel minder sociale contacten met andere kinderen dan kinderen uit het reguliere onderwijs, terwijl het juist voor deze leerlingen zo belangrijk zou zijn de geleerde vaardigheden op het gebied van interactie en communicatie in een sociale omgeving toe te kunnen passen. Dit zorgt namelijk voor een veel grotere zelfstandigheid en zelfredzaamheid wat vervolgens hun wereld enorm kan vergroten, zeker ook met oog op de toekomst.

Sociale interactie

Samen met collega's uit Denemarken (Center for Døvblindhed og Høretab te Aalborg) en

▲ *In klas- en schooloverstijgende groepjes staat de sociale interactie centraal: stoeien waarbij niet alleen weerbaarheid wordt geoefend, maar ook bijvoorbeeld samenwerken.*

Zweden (Åsbackaskolan te Gnesta) is er gekken welke rol bewegingsonderwijs kan hebben om de sociale interactie tussen onze leerlingen te stimuleren en te ontwikkelen. In de deelnemende scholen zijn speciale APA (Adapted Physical Activities) groepjes gevormd, die bewegingsonderwijs krijgen waarin de sociale interactie tussen leerlingen centraal staat. Bij zowel Kentalis als in de andere twee scholen betekent dit dat er niet alleen klasoverstijgend maar zelfs ook school overstijgend les wordt gegeven, zodat de sociale omgeving zo optimaal mogelijk is voor de leerling.

Tijdens het overrollen wordt onder andere geoefend om contact te maken, af te stemmen op de ander, te wachten, beurt te nemen en geven, en aandacht voor elkaar en het spel.

Conclusie van deze APA- lessen is, dat bewegingsonderwijs voor deze doelgroep uitermate geschikt is om alle facetten van sociale interactie te oefenen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan afstemming op de ander (attunement), beurtwisseling en gedeelde aandacht. Eenvoudige spelletjes als het overrollen van een bal in een kring vragen sociaal gezien heel veel van de leerlingen. Eerst moet je contact maken met de persoon naar wie je de bal wilt rollen, vervolgens moet je je intentie duidelijk maken en kijken of de ander begrijpt wat jij bedoelt en klaar is om de bal van jou te ontvangen. Daarnaast biedt een eenvoudig spel als deze de mogelijkheid voor de leerlingen om te leren afstemmen op de mogelijkheden van de ander. Door deze vaardigheden te benadrukken in plaats van de motorische handeling, krijgt bewegingsonderwijs een bijzondere plek in de ontwikkeling van de sociale communicatie.

Over de auteur

Lotte van de Weem is vakleerkracht bewegingsonderwijs bij Kentalis Rafael en Kentalis Mariella te Sint Michielsgestel.

Contact

L.vandeWeem@kentalis.nl

Kernwoorden

doofblindheid, beperking, achterstand, activiteiten, aanpassen

Aanpassen van motorische activiteiten

Een groot aantal activiteiten zoals klimmen, mikken en balanceren werden voorheen vaak geoefend met de nadruk op het ontwikkelen van de motoriek. In stroomvorm of op stationnetjes kunnen de leerlingen veel beurten maken, zeker wanneer er maar twee of drie leerlingen tegelijkertijd bezig zijn met een gelijk aantal begeleiders. Onze visie is dat hierdoor de ontwikkeling van de sociale interactie bij de leerlingen te kort schiet. Daarom worden deze

activiteiten voor veel leerlingen zo aangepast, dat de activiteiten een rijker sociaal karakter hebben, maar de intensiteit van de activiteit gelijk blijft. Bij mikken bijvoorbeeld vervoeren de leerlingen in tweetallen twee pittenzakjes op een plankje dat ze samen vast moeten houden. Aangekomen bij de korf gooien ze om beurten het pittenzakje in de korf en gaan ze vervolgens samen een nieuwe halen. Hierbij wordt dus een beroep gedaan op onder andere het afstemmen op de ander, beurt nemen en -geven en gedeelde aandacht. Oogcontact maken, samen afspraken maken, het afstemmen op het tempo van de ander en rekening houden met en waarderen van onderlinge verschillen zijn allemaal elementen die terugkomen. Dit alles ligt natuurlijk ook ten grondslag aan sociale vaardigheden die later ontwikkeld kunnen worden, zoals het trots zijn op elkaar en nog later het samenwerken in teamverband. Van de vakleerkrachten en begeleiders vraagt dit wel een andere manier van lesgeven. Het aansturen en reguleren van de activiteit wordt deels vervangen door observeren en ondersteunen in de communicatie waar dat nodig is.

Win-win situatie

Als vakleerkracht is het prachtig om te zien dat de leerlingen zo groeien van het 'samen doen en samen beleven'. Doordat de knappe sociale prestaties die ze leveren evenveel waarde hebben als hun motorische capaciteiten, is het niet meer belangrijk of je als leerling wel of niet goed bent in klimmen, balanceren of werpen en vangen. Elkaar helpen en actief meedenken in oplossingen wordt gewaardeerd door de anderen en daar groeit iedere leerling van. De leerlingen kunnen steeds zelfstandiger samenwerken en bewegingsactiviteiten reguleren en wij merken dat dit de leerlingen motiveert. Ze krijgen steeds meer plezier in het bewegen met als gevolg dat ze zelf meer initiatieven nemen om te bewegen; een win-win situatie dus! ■

